

A ten den jsem přestal sbírat známky...

„Tak jsem sbíral jen naše známky, ale přitom jsem se zajímal o svět známek vůbec, o jeho zákony, etiku, estetiku a techniku, o sběratelský kodex, o jejich hospodářský význam. Mým opravdovým filatelistickým požítkem však bylo psát o nich povídky. Jejich vymýšlení a sestavování nebylo lehké, proto jsem jich nenapsal mnoho, vždy jednu tak k Vánocům a jednu k Velikonočům. A potom nastala léta třicátá, kdy v člověku zmrzaly úsměvy. A kdy mne jednoho dne pojala ze známek hrůza. To tehdy, když se na našich objevilo 'Protektorat Böhmen und Mähren'. Nad nimi jsem si přestal přát, abych měl úplnou sbírku známek naší republiky. A po tomto šoku jsem se už nikdy k nim nevrátil. Ani k povídkám o nich.“

FRANTIŠEK BENEŠ

Tak vzpomínal na konec svého filatelistického údobí František Langer, lékař, legionář, generál a spisovatel, v úvodu svých Filatelistických povídek. Přetisk, o kterém hovoří, vyšel 15. července 1939 – od té doby uplynulo už osmdesát let.

O čtyři měsíce dříve zmrzačil československé známky jiný přetisk, ten dokonce s velikým hákovým křížem, zhotovený v Moravské Ostravě německými nacionalisty nedočkavě krátce před vznikem protektorátu. A ještě dříve se hákové kříže a nápisy *Wir sind frei!* na našich známkách objevily v říjnu roku 1938 na území odstoupených Sudet. Byla to u nás doba velké tísně a úzkosti, která předcházela největší válce, co lidská paměť sahá.

S odstupem tří, a spíše čtyř generací, jsme se však s těmihle dávnými vydáními vyrovnali – nepovažujeme je už za součást národně socialistické propagandy, kterými tehdy nepochybně byly, ale prostě za doklad temné doby, která našitěti netrvala tisíc proklamovaných let, ale u nás „jen“ šest (i ty se však nepochybně nekonečně vleky). Protektorátní známky považujeme za vydání cizí moci, používaná na našem okupovaném území. Moravsko-ostrovské a sudetské přetisky pak za lokální neúřední – nebo nanejvýš poloúřední – vydání, zřejmě po určitou dobu tolerovaná německou (v případě Sudet), resp. protektorátní (Moravská Ostrava) poštou; okolnosti toho by si samozřejmě zasloužily další podrobný výzkum v archivech.

Vedle prvku politického za vznikem uvedených lokálních přetisků zjevně stál i prvek filatelistický – obchodní úspěch neúředních čs. přetisků z podzimu 1918 byl jistě inspirací, ostatně jako i o sedm, resp. šest let později u přetisků z roku 1945. Ať už si o třech těchto skupinách myslíme cokoli, pravdou je, že vedle odpůrců všechny tyto přetisky našly i své sběratele, tou či onou formou se dostaly do katalogů a staly se součástí filatelistického trhu. A protože řada z nich nemá zrovna zanedbatelnou cenu, neunikly neblahému zájmu padělatelů, s nímž se sběratelé musejí potýkat. Pomoci by jim v tom měli filatelističtí badatelé a znalci, v čemž však u nás máme značnou mezeru. Pokud jde o sudetské a protektorátní známky, až na vý-

jimky nebylo možné z politických důvodů po čtyři desítky let o nich veřejně publikovat¹⁾, vystavovat je a bádat o nich v Poštovním muzeu (to dokonce všechny své fondy z té doby muselo za socialismu prodat do Německa – komunistům devizy za „hákové kříže“ kupodivu nesmrděly). Ale ani v Německu (a to i západním) nebyla situace o moc lepší. Protektorátní známky byly sice uváděny v katalogích (v rámci obsazených území), ale hlubšímu výzkumu okolností jejich vydání bránila nemožnost studia v archivech, které většinou zůstaly na našem území. Důsledkem pak byla řada neobjasněných témat, asi nejznámější je

¹⁾ O tehdejších postojích k protektorátním známkám dobře vypovídá vzpomínková knížka Filatelisté a filatelie znalce (a ministra) Františka Šrámka, kde vedle docela pěkných historek jsou i příběhy, nad nimiž člověka zamrazí. Stačí si třeba nalistovat stranu 37, kde autor popisuje, jak cepoval znalce Jana Mrňáka a politicky ho školil v duchu tehdejší ideologie. Ostatně, posuďte sami. Šrámek vzpomíná na výstavu poštovních známek v Bratislavě v roce 1960, na níž se Mrňák kriticky vyjádřil o jeho exponátu. „Na konci prohlídky se otočil k ostatním a zřejmě názorově 'rozjet' s vědomím, že je skutečnou filatelistickou osobností, se pustil do kritiky našich poměrů. 'Jaká je to u nás situace, když nemůžeme vystavovat, co chceme. Některé známky přece existovaly, nikdo je nemůže vymazat, do historie nesporně patří...' Řekl jsem, že se s ním přit' nebudu, ale že si vše vyjasněme na příštím Sboru znalců. A vyjasnili... Tentokrát jsem s velice nekompromisní kritikou vystoupil já. Když jsem vše zopakoval, detailně tlumočil Mrňákova stanoviska, zavíadlo ve Sboru znalců zděšení. Věděl jsem, že nemohu uhnout ani o milimetr, a také jsem neuhnul. Závěr jsem formuloval asi takto: Známky a filatelii vůbec mám velice rád. Ale kdyby se měla vrátit doba okupace a všechno to, co nakonec ve známkové tvorbě vznikalo jako odraz lidských hrůz, kdyby se měly vrátit podmínky, které by umožňovaly vystavovat protektorátní známky, to ať raději zanikne filatelie.“ Nevím jak vy, ale já z těch řádek cítím na jedné straně naprostou bezmoc slušného člověka Jana Mrňáka, který si dovolil na veřejnosti pronést neškodný povzdech, na straně druhé pak Šrámkovu naprosto demagogickou argumentaci, vedenou z pozice politické moci a hodnou aparátčiku z Kunderova žertu. To, že se tak František Šrámek (jinak inteligentní a v mnoha oborech úspěšný člověk) v roce 1960 zachoval, mne ani tak moc nepřekvapuje; ostatně tehdy se přece děly mnohem horší věci. Co mě překvapuje, je fakt, že se ke své tehdejší argumentaci hrdě hlásil i v roce 1988 (kdy vyšla jeho kniha), tedy ještě po bezmála třiceti letech.

otázka Heydrichova aršíku, o němž jsem teprve po pětapadesáti letech prokázal, že šlo o oficiální vydání, dokonce zřejmě předcházející vydání běžné archové známky (viz F11/98, s. 1-12).

Zatímco ale o protektorátních známkách v Německu publikovali alespoň nadšenci (například publikace ARGE pBuM nebo katalogy Engel), o sudetských vydáních vyšlo jen několik málo prací (nejznámější je asi kniha *Die Postwertzeichen des Sudetenlandes* od J. H. Hörra a E. Duba z roku 1941, vydaná v Lipsku nakladatelstvím Senf, jejíž druhé vydání vyšlo v roce 1963). Nejnovější studií jsou *Sudety 1938 A*. Spätha (2014).

Pokud jde o pravost přetisků a razítek, neměli naši sběratelé po desítky let vlastně žádnou možnost, jak by ji mohli kvalifikovaně přezkoumat. Na trhu se přitom už od padesátých let objevovaly padělky, a to v širokém spektru nebezpečnosti – od primitivních po velmi dokonalé. K těm druhým řadím padělky „skupiny K“, o nichž jsem ve Filatelii už vícekrát psal především v souvislosti s emisemi PČ 1919 a SO 1920 či některými německými přetiskovými vydáními (např. v článku *Nové nebezpečné padělky a česká filatelie* ve F7/05), dostupný výzkum ale ukázal, že záběr jejich autora byl širší a zahrnoval i některé přetisky sudetské.²⁾ Nedostupnost odborné literatury a neexistence znalecké podpory pak způsobila, že naši sběratelé (a do jisté míry i sběratelé němečtí) mají k těmto lokálním vydáním z roku 1938 nedůvěru – prostě se obávají, aby nebyli napáleni.

Pokud však pominuly politické důvody – a snad i ty pochopitelně osobní nepociťujeme už tak palčivě – a zájem sběratelů o tuto oblast vzrůstá, je na filatelistických znalcích, aby se s otázkou pravosti vyrovnali. V Německu se jako znalec (BPP) protektorátem a Moravskoostravským vydáním zabývá Detlef Pfeiffer, pro Sudety web bpp.de neuvádí nikoho; v novějším – konkurenčním – sdružení (VPP) je jako znalec pro Sudety uveden Robert Brunel (www.vpp.de).

U nás je oproti minulosti situace o něco lepší – protektorátem se zabývá několik členů Komise znalců SČF (včetně mne) a sudetským vydáním se věnuje liberecký znalec Tomáš Pazderník. Ten jednomu z nich – Rumburskému – dokonce věnoval exponát, který si je možné prohlédnout na www.exponet.info (číslo exponátu 1024). Další studijní exponát na toto téma představil Tomáš Netušil letos na výstavě v Liberci.

Jako znalec nejsem přítelem převratných změn a „velkých skoků“, dávám spíše přednost drobné a vytrvalé práci. Díky té jsme v oblasti protektorátních vydání v uplynulém čtvrtstoletí značně pokročili. Pokud bychom se měli hlouběji pustit do vydání sudetských, doporučoval bych rozdělit náš zájem do několika etap, a to podle techniky, kterou byla jednotlivá vydání provedena. Začal bych těmi knižtiskovými (u nichž se zkoumání provádí snadněji než například u přetisků zhotovených pryžovými razítky), a z nich tím, od něž se dochovalo nejvíce materiálů, samozřejmě pokud možno v arších či velkých blocích. Takové předpoklady splňuje Rumburský přetisk, který tak může být

²⁾ *Padělky skupiny „K“ Rumburských a Moravskoostravských přetisků jsem veřejnosti představil v roce 2010 v rámci výstavy KF 00-65 Apollonia v Poštovním muzeu.*

prvním krokem ve studiu a publikování jeho výsledků u sudetských emisí.

Jsmo na to ale dobře vybaveni. Vedle uvedených exponátů máme k dispozici rozsáhlý soubor archů a velkých bloků známek Rumburského vydání, který jsme před lety získali s mým tatínkem (byl rovněž znalec) a chtěli ho použít jako základ pro jeho studium. Takový záměr měl možná už předchozí majitel, který k souboru připojil překlad části textu z knihy Hörra a Duba z roku 1941. Nejde o překlad doslovný, ale spíše o výtah údajů s komentáři, které napovídají, že překladatel byl Čech a text nejspíš pochází až z poválečné doby.

„Takzvané Rumburské vydání“

V pohnutých dnech září 1938 byl severní výběžek Čech obsazen sudetskými ordnery, kteří napřed odzbrojili veškeré české ozbrojené složky a některé odveklí do Německa. Vzhledem k tomu, že německá vojska ještě nepřekročila hranice, vykonávala SDP (Sudetoněmecká strana – pozn. aut.) víceméně funkci státní moci na území v rozloze asi 250 km² s 42 poštovními úřady. Z příkazu SDP převzal tehdejší poštovní Robert Erben v Rumburku správu a vedení pošty celého kraje. Ze zbylých poštovních zaměstnanců německé národnosti zorganizoval službu v celé oblasti. Aby bylo možno udržovat poštovní styk (alespoň omezený) jednak mezi 42 úřadovými kraje, jednak s uprchlými Němci v Říši, bylo rozhodnuto sebrat všechny zbylé čl. ceniny na poštách, soustředit je v Rumburku a opatřit je přetiskem. Aby byla vyjádřena nenávisť k československému státu, byly známky přetištěny hákovým křížem a nápisem 'Wir sind frei'.

Přetisk byl proveden ve dvou tiskárnách v Rumburku. Tiskárna Heinrich Pfeiffer (tiskárna novin) provedla přetisky na všech známkách, tiskárna August Bartel provedla přetisky na dopisnicích a veškerých ceninách.

Pro přetisky známek bylo použito 4 typů přetisků, a to proto, že chyběly v zásobách různé hodnoty a bylo nutno opatřit doplňní známky přetiskem „50 Heller Franko“ a „100 Heller Franko“.

Tiskárny zahájily práci na třech strojích 26.9. a ukončily ji 5. 10. v 18 hodin večer. Přestože říšská poštovní správa převzala poštovní úřad v Rumburku dne 3. 10. byla tato provisoria tištěna s jejím vědomím do 5. 10.

Rumburský poštovní úřad, který tehdy fungoval jako poštovní ústředna, rozeslal přetištěné známky na 36 úřadoven, kde byly prodávány do 6. resp. 8. 10. Jak je bezpečně zjištěno, přebírala tato pošta doporučené dopisy k další dopravě teprve počínaje dnem 3. 10., tedy po převzetí říšskou poštovní správou, která zrušila platnost přetištěných známek teprve dnem 19. 10.. Po tomto dni musely všechny neprodané známky být vráceny do Rumburku, kde byly zabaleny a zapečetěny. Co se s nimi ovšem stalo, zda byly zničeny – není známo.

Podle neověřených pramenů byly zapečetěny zbylé zásoby známek v nominální ceně asi 70.000 Kč, které se skládaly z hodnot od 10 haléřů do 5 korun, mimo hodnot 25 h, 1,60 a 2 Kč. Přetisk „50 Heller“ na novinových známkách 1937 byl již proveden za doby úřadování říšské pošty a dostaly se do prodeje teprve 5. 10. v 11 hodin. Je tedy pravděpodobné, že tato hodnota byla prodána v malém množství a je poměrně

Nr.	Bezeichnung	Farbe	Senf- Nr. der Urmarke	Auf- lage- höhe	* ⊙	Nettopreise auf ge- läufigen Briefen
A. Auf Freimarken:						
1.	5 Heller Wappen	violettblau	295	2790	38	38 50
2.	10 Heller Wappen	braun	296	28800Δ	2 50	45 50
3.	20 Heller Wappen	orange	297	81800Δ	1 25	7 50
4.	30 Heller Wappen	dunkelgrün	272	3680	30	32 50
5.	40 Heller Wappen	rotlila	273	48900	1 75	3 50
6.	50 Heller Wappen	dunkelblau	540	33900Δ	2 25	2 50
7.	40 Heller Bismarck	grün	352	107000Δ	1 25	2 50
8.	50 Heller Pilsen	blaugrün	391	13050	4 75	8 50
9.	50 Heller Kaschau	blaugrün	394	17000	3 75	7 50
10.	60 Heller Stefanik	violett	339	21800Δ	2 75	5 50
11.	1.— Kc. Masaryk	lila	332	124200Δ	80	1 75
12.	1 20 Kc. Landschaft	lila	341	9400	8 50	9 50
13.	1 50 Kc. Landschaft	karmin	342	8600	9 50	10 50
14.	1 60 Kc. Landschaft	oliv	379	4300	19 50	24 30
15.	2.— Kc. Landschaft	dk1'blaugrün	343	4350Δ	19 50	24 30
16.	2 50 Kc. Landschaft	dunkelblau	344	9100	9 50	17 50
17.	3.— Kc. Landschaft	braun	345	9700	8 50	17 50
18.	3 50 Kc. Landschaft	violett	346	1000	185	190 220
19.	4.— Kc. Landschaft	violett	347	1250	180	185 200
20.	5.— Kc. Landschaft	grün	348	1100	190	195 250
B. Auf Gedenkmarken:						
21.	50 Heller Doss Alto	grün	387	7750Δ	18	18 50
22.	50 Heller Bachmatsch	grün	385	200	750	800 850
23.	50 Heller Vouziers	blaugrün	386	50	1650	1750 1950
24.	50 Heller Sokol	blaugrün	386	50	1650	1750 1950
25.	2.— Kc. Fügner	dunkelblau	390	4384Δ	20	25 35
C. Auf Wohltätigkeitsmarken:						
26.	50 Heller Waisen	dunkelgrün	382	600	325	350 380
27.	1.— Kc. Waisen	karmin	383	500Δ	325	350 380
D. Auf Zeitungsmarken (Falke), I. Ausgabe (als Freimarken verwendet):						
28.	100/10 Heller	braunviolett	13	2500	35	37 50
29.	100/20 Heller	blau	14	2400Δ	175	185 200
30.	100/30 Heller	dunkelbraun	15	200Δ	575	580 650
31.	100/50 Heller	orange	192	270	350	375 400
32.	100/100 Heller	rotbraun	193	69	1650	1850 1900
E. Auf Zeitungsmarken (Tauben), II. Ausgabe (als Freimarken verwendet):						
33.	50/2 Heller	ocker	353	8500Δ	27 50	30 40
34.	50/2 Heller	hellblau	354	19200Δ	27 50	30 40
35.	50/2 Heller	rot	355	14200Δ	3 50	8 50
36.	100/2 Heller	rot-ker	353	34000Δ	3 50	8 50
37.	100/5 Heller	hellblau	353	45300	2 50	3 75
38.	100/7 Heller	rot	355	10000	6 50	7 75
39.	100/9 Heller	smaragdgrün	352	9900Δ	7 50	12 50
40.	100/10 Heller	karminbraun	357	3550	30	35 45
41.	100/12 Heller	dk'ultramarin	358	2749	35	37 50
42.	100/20 Heller	schwarzgrau	359	6200	12	12 50
43.	100/50 Heller	dunkelbraun	360	1919	45	50 60
44.	100/1 Kc.	olivgrau	361	1800	45	50 60
F. Auf Portomarken (als Freimarken verwendet):						
45.	100/5 Heller	rot	P 55	4800Δ	13 50	14 20
46.	100/10 Heller	rot	P 56	4200Δ	13 50	14 20
47.	100/20 Heller	rot	P 57	4000	13 50	14 20
48.	100/30 Heller	rot	P 58	6100	10 50	11 18
49.	100/40 Heller	rot	P 59	7200Δ	10	11 18
50.	100/50 Heller	rot	P 60	10400	6 50	6 50
51.	100/60 Heller	rot	P 61	5500	11 50	12 50
52.	100/1 Kc.	rot	P 62	10100	6 50	6 50

velmi vzácná, už proto, že byla v prodeji pouze v Rumburku.

Tato provisoria tzv. „osvobozenického vydání“ byla hlášena a specimeny odeslány Mezinárodní poštovní Unii v Bernu, která jejich příjem potvrdila dopisy čj. 6970 ze dne 3.10.38 a čj. 7050 z 5.10.38.³⁾ - je na straně 6

Přestože ve jmenovaných tiskárnách prováděli dozor spolehliví poštovní úředníci, podařilo se jednomu tiskaři v nestřeženou chvíli mezi polední přestávkou převrátit v levé dolní části desky (91. známka) hákový kříž. Stalo se tak v poslední chvíli, protože touto deskou bylo ještě přetištěno pouze 40 archů hodnot Kč 1,20, 2 a 3,50 Kč. Podle toho existuje tedy 40 známek s převráceným hákovým křížem. Jelikož nikdo o tom nevěděl, dostala se tato 'rarita' za nominále přes poštovní přepážku. Tiskař – pachatel byl však vypátrán a potrestán. Jiné tiskové 'zvláštnosti' u tohoto vydání neexistují. Přetisk samotný je proveden v lesklé černé barvě, velmi pravidelně. Desky byly úředně zničeny 7.10.38.

Celkem se skládá Rumburské vydání z 52 různých hodnot, z nichž 7 je zastoupeno malým nákladem. Různý počet nákladů je vysvětlován tím, že byly na poštovních úřadech nalezeny nestejné zásoby známek, nejméně vysoké hodnoty, které byly českými úředníky vzaty s sebou do vnitrozemí. Dle neověřených udání existuje pouze 45 kompletních sérií. Ceny jsou uvedeny v tabulce na str. 196.

Ceny byly stanoveny podle přesných vědeckých

hledisek, přičemž byl vzat zřetel na tržní podmínky, zvláště u hodnot označených trojúhelníkem – část těchto známek byla vrácena jako neprodaná. Ceny pro známky na dopisech jsou poměrně nízké, hlavně proto, že po dobu platnosti asi 4 týdnů byly odeslány tisíce dopisů jak do Říše, tak i v oblasti samotné. Doporučené dopisy mají dvojnásobnou cenu s ohledem na kratší dobu platnosti, od 3. do 19.10.38.

Specializovaní sběratelé rozeznávají tyto zvláštnosti: obtisky; prorážející tisk; silný hákový kříž (velmi vzácný); zahnuté rohy; zploštělé „W“ u přetisků na novinových známkách z r. 37 (objevuje se pouze u známek s přetiskem „50 Heller“); rozdílnost polohy přetisku - výše nebo níže (u hodnoty 40 h Komenský a 50 h Košice); různá desková čísla u stejné hodnoty; zploštělý hákový kříž (objevuje se na všech hodnotách – vzácný); šikmo postavené „r“ ve slově „Franko“; poslední „0“ v číslici „100“ chybí (vzácné); „Wir find frei“ místo „Wir sind frei“; jednostranně zesílený hákový kříž.

Poštovní použití tohoto vydání: Jak už bylo řečeno, vydání mělo platnost skoro 4 týdny a odhaduje se, že v této době bylo doručeno v samotné oblasti Rumburka 15 až 20.000 dopisů. Byly též předloženy doporučené dopisy adresované do ciziny, jako do Lotyšska, Rumunska, Brazílie, USA atd. K znehodnocování byla používána stará čsl. razítka, z nichž bylo odstraněno české označení měst, jinde pak zvláštní gumová razítka.“

Mit überdrucktem Zierfeld unten oder oben (Zf s) oder rechts oder links (Zf w):

44 Zf w 3200,— * 4500,— ** 4500,— ⊖	47 Zf s 2200,— * 3000,— ** 3000,— ⊖ 4000,— ☒	49 Zf s 150,— * 300,— ** 300,— ⊖ 500,— ☒
45 Zf w 320,— 440,— 400,—	47 Zf w 1500,— 2500,— 2500,— 3500,—	49 Zf w 80,— 150,— 150,— 300,—
46 Zf w 400,— 600,— 560,—	48 Zf w 3800,— 4500,— 4500,—	50 Zf s 300,— 400,— 350,— 800,—
		50 Zf w 140,— 200,— 180,— 400,—

Abarten:

tropfenförmiges Ausrufezeichen

51 II

seitenverkehrtes Hakenkreuz (oberer Haken nach links)

44 I tropfenf. Ausrufezeichen 5000,— * 6000,— ⊖	50 I tropfenf. Ausrufezeichen 240,— * 350,— ** 350,— ⊖ 750,— ☒
45 I tropfenf. Ausrufezeichen 900,— 1300,— 900,—	51 II oberer Balken des Hakenkreuzes fehlt (Feld 61) 350,— 600,— 600,—
46 I tropfenf. Ausrufezeichen 1000,— 1400,— 1000,—	51 III abgeplattetes Hakenkreuz unten 600,—
47 I tropfenf. Ausrufezeichen 3000,— 5000,— 4000,—	52 I Hakenkreuz seitenverkehrt 2600,—
48 I tropfenf. Ausrufezeichen 4000,—	
49 I tropfenf. Ausrufezeichen 200,— 300,— 300,— 600,—	

Auflagen: MiNr. 44 = 50, MiNr. 45 = 600, MiNr. 46 = 500, MiNr. 47 = 200, MiNr. 48 = 50, MiNr. 49 = 7750, MiNr. 50 = 4380, MiNr. 51 = 13 050, MiNr. 52 = 17 000 Stück

V úvodu jsou vyobrazeny čtyři podoby přetisku, v souladu s původní klasifikací Hörra a Duba označené jako typy (i když v jejich řazení se z nepochopitelných důvodů liší – což se dále pokusíme napravit).

Vyobrazení z publikace Hörra a Duba z roku 1941:

Na tomto místě musím uvést, že katalogizace Michel je (z pochopitelných a už v úvodu zmíněných důvodů) do jisté míry nedokonalá a mohla by sběratele uvést v

⁹⁾ Osoby zapojené do vydání Rumburských přetisků se je od počátku snažily prosadit jako oficiální vydání; v Hörrově a Dubově knize je citováno srovnání okresu Rumburk se známkovými zeměmi Rijeka, Monako, San Marino, Lichtenštejnsko, Andorra a Vatikán, které ve většině případů převyšoval rozlohou i počtem obyvatel.

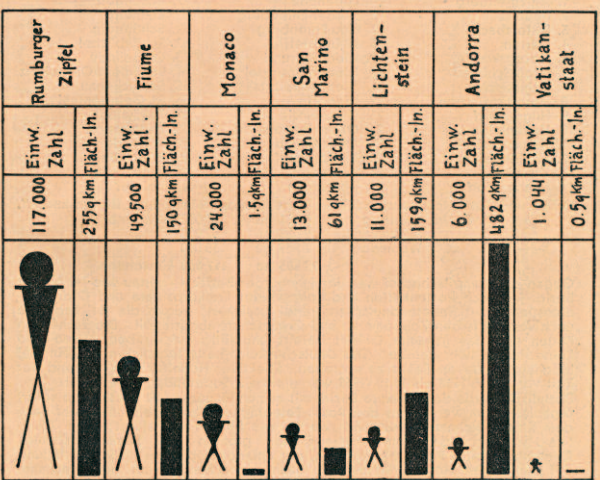
omyl. Už vyobrazení přetisků v úvodu je nesprávné – „typ“ I je větší než „typ“ IV, i když ve skutečnosti je tomu naopak. U příležitostných známek (Mi. 44-52) jsou v úvodu kapitoly nesprávně popsány jednotlivé hodnoty – 50+50 h TGM je uvedena jako č. 369, i když ve skutečnosti jde o č. 389, schází 2 Kč Fügner (č. 397), hodnoty 50 h Plzeň a Košice jsou napřed popsány jako typ IV, i když jde o typ I, což je poté opraveno, ale v jiném systému číslování. Ale to jsou jen překlepy a omyly, které půjde snadno opravit. Závažnější jsou chyby a nedokonalosti v popisu známkových polí, na nichž se mají nacházet deskové vady (což pramení z neznalosti podoby přetiskových desek, jak si ukážeme dále), neúplnost výčtu těchto DV či jejich nesprávné vyobrazení (např. jako obrácený hákový kříž u hodnoty 50 h Košice je vyobrazena hodnota 2 Kč Zvíkov). I tyto nedostatky jsou ale vlastně důkazem, že poznání Rumburského vydání se stále vyvíjí, takže je naděje, že na základě nových poznatků budou v dalších vydáních odstraněny.

Terminologie

Na samý začátek – vzhledem k pokroku při studiu přetisků – navrhuju tradiční označení „typ“ u tohoto vydání nahradit výrazem „druh“ (obdobně jako je tomu u přetisků Pošta československá 1919, s nimiž navíc mají Rumburské přetisky společný i způsob vzniku) a současně se vrátit k původnímu logickému řazení Hörra a Duba. V našem případě by tedy šlo o Rumburské přetisky druhu **A** (pro známky malého formátu na výšku i šířku a velkého formátu na šířku), **B** (pro známky velkého formátu na výšku), **C** (pro novinové) a **D** (pro dopltní). Výraz „typ“ bych pak ponechal pro odlišnosti přetisků v rámci nově zavedených druhů, o čemž se podrobněji zmíním dále.

Vznik přetisků

Jak už jsem zmínil, mají Rumburské přetisky známek leccos společného s přetisky PČ 1919. Podle mého názoru i ony vznikly ze stereotypů, které však byly rozmnožovány v páskách, o čemž svědčí sloupcové vady, které se u Rumburských vyskytují (tedy stejné vady nacházející se pod sebou v celém sloupci archu, nebo v jeho části), označované někdy *sloupcové typy*.

Der Rumburger Bezirk (sogenanntes nordböhmisches Niederland) untergliederte sich – wie bereits erwähnt – verwaltungstechnisch in 3 Verwaltungsbezirke

Všechny čtyři jejich druhy obsahují písmena nápisu, druhy C a D i číslice nové hodnoty, a konečně všechny obsahují hákový kříž. Ten ale tiskárna zřejmě neměla k dispozici (nebo ho neměla k dispozici ve vhodné velikosti a potřebném počtu), a tak byly kříže sestaveny z pomlček, prokládek nebo jiných malých obdélníčků – říkáme jim pracovně „pomlčky“. Těch bylo ve výchozí sazbě použito sedm nebo osm, čímž v rámci jednotlivých *druhů* (A-D) vznikly tři základní varianty přetisků, které navrhuju označit jako *typy*. V případě sedmi pomlček je jedna (střední) dlouhá a šest zbývajících krátkých, v případě osmi byl střed kříže prázdný a zřejmě dále nějak vyplněný, což se projevuje odlišnou podobou otisku v tomto místě.

Navrhované typy

Dosud neřešeným tématem je poloha oné dlouhé pomlčky – ta je totiž orientována (bráno zleva doprava) buď nahoru (navrhovaný I. typ), nebo dolů (navrhovaný II. typ). Kříž složený z 8 pomlček navrhuju označit jako typ III. Všechny tři tyto varianty (navrhované typy) je možné ve sbírkách doložit, a to jednotlivě, nebo jako jejich kombinace (typy spojené).

Některé dlouhé pomlčky mohou mít tuto podobu jen zdánlivě - ve skutečnosti může jít o dvě pomlčky krátké, uprostřed dobře spojené. To bychom mohli rozpoznat studiem většího počtu archů a bloků z různých fází otiskování stejné přetiskové desky, na nichž se ve fázích pozdějších může projevit vydrolování onoho vyplněného středu. Jde vlastně o podobnou problematiku jako u spirálových typů Hradčan, kdy pro přesnou identifikaci nestačí pouhá podoba čtvrté spirály, ale odpovídat musejí i další detaily kresby příslušného pole. U Rumburských přetisků věc samozřejmě nebude tak jednoduchá, proto se zpočátku zřejmě budeme řídit podobou dlouhé pomlčky a zkoumat, zda se v jejím středu neprojevují náznaky vydroloující se výplně.⁴⁾

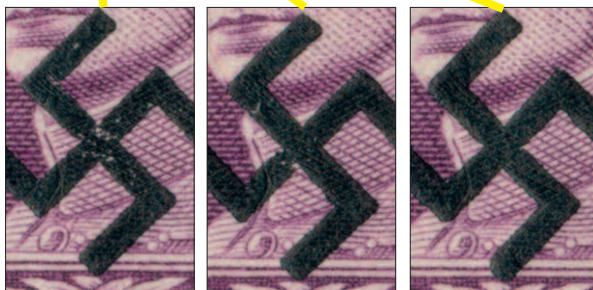
U přetisku druhu **A** si to ukažme na detailu z „půlarchu“ známky 60 h MRŠ.

dlouhá pomlčka - shora dolů dlouhá pomlčka - zdola nahoru z 8 krátkých pomlček (zality střed)

dlouhá pomlčka - shora dolů z 8 krátkých pomlček (vydrolený střed)

z 8 krátkých pomlček (zality střed) dlouhá pomlčka - shora dolů dlouhá pomlčka - zdola nahoru

⁴⁾ V této fázi poznání samozřejmě nelze vyloučit ani možnost, že všechny kříže byly složeny z osmi krátkých pomlček, a ty z nich, u nichž se jedna pomlčka jeví jako dlouhá, ji měly pouze dokonaleji spojenou, než je tomu na přetiskových polích ostatních.

Předpokládám, že obdobné to bude u přetisku druhu **B** (tedy u známek velkého formátu na výšku), jejichž přetisk je podobou blízký druhu A, od nějž se ale liší písmem a velikostí.

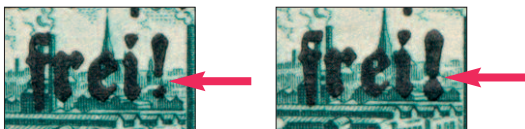
U přetisku **C** jsme si odlišnosti ukázali na detailu z archu známky 50/7 h Novinová na předchozí straně.

Složitější to je u přetisku druhu **D**, tedy u známek doplatních (detail na předchozí straně), na nichž se nacházejí kříže dva, a teoreticky tedy může vzniknout až 9 kombinací (I/I, I/II, I/III, II/II, II/III, III/I, III/II, III/III). Zjistit, zda tomu skutečně tak je (nebo zda jich je méně), je úkolem dalšího zkoumání – já jsem při přípravě tohoto článku měl totiž k dispozici jen jeden celý arch, dva půlarchy a několik velkých bloků, což samozřejmě není dostatečný objem pro vyvození závěru.

Vykřičník

U přetisků druhů A a B se vyskytují dvě podoby vykřičníku.

U druhu **A** je standardně vykřičník ve tvaru obrácené kapky se širší mezerou nad tečkou, na hodnotě 50 h Plzeň se však na ZP 27, 33 a 50 vyskytuje vykřičník odlišného (oválného) tvaru jen s nepatrnou mezerou nad tečkou, nebo i bez mezery.

U druhu **B** je vykřičník standardně hranatý, a vzácně oblé (ve tvaru obrácené kapky).

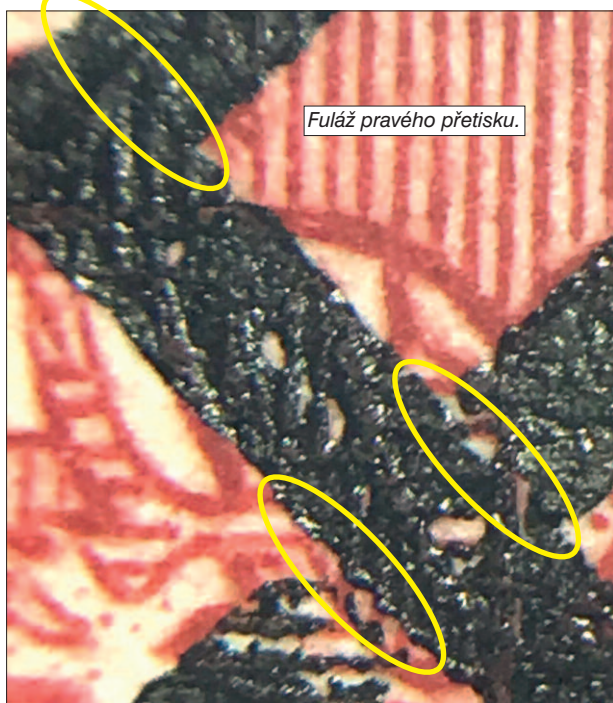
Standardní podobu vykřičníku u obou druhů přetisku navrhuju označit arabskou 1 za lomítkem, podobu odlišnou arabskou 2 za lomítkem, přičemž toto označení bude následovat za označením typu přetisku (tedy např. typ II/1 apod.).

Fuláž

Většina pravých přetisků má kolem každé pomlčky v kříži viditelnou fuláž (orámování slabou tmavší linkou, jak byla při tisku vytlačena barva po obvodu) a v místě dotyku těchto obdélníčků bývá někdy dokonce různé široká mezera.⁵⁾ Díky tomu můžeme rozpoznat většinu padělků přetisku, protože k jejich zhotovení byly použity štočky nebo stereotypy vzniklé na základě fotografie pravého přetisku. V důsledku toho je na nich ale kříž v místě bez mezer vytištěn jako souvislá plocha. U pravých známek navíc můžeme pozorovat, že jednotlivé obdélníčky (součásti kříže) nejsou vždy usazeny zcela vodorovně vůči podkladu, takže se na jednom svém konci otiskly výrazněji než na druhém. I to u jednoduchých padělků chybí.

Samozřejmě nemůžeme vyloučit, že pečlivější padělatel by se pokusil kříž sestavit stejným způsobem, jako je tomu u pravých přetisků, a k němu přisadil nápis vzniklý reprodukováním pravého, pak ale máme možnost posoudit barvu, její lesk a způsob provedení otisku. To už je ale postup vhodný spíše pro pokročilé sběratele, badatele a znalce, zatímco o prozkoumání kříže (a rozpoznání jednoduchých padělků, které jsou nejběžnější) se může pokusit vlastně každý filatelista.

Současně je však třeba říci, že zkoumání do jisté míry komplikuje skutečnost, že některé kříže (a to u přetisků všech 4 druhů) jsou vytištěny slité, takže je obtížné – a někdy dokonce nemožné – určit jejich typ. Pro méně zkušené sběratele v takových případech bude obtížné využít shora zmíněný postup při rozpoznávání jednoduchých padělků a nezbude, než požádat o radu zkušenějšího kolegu nebo znalce.

⁵⁾ Stejně – a dokonce ještě výraznější – je to u přetisků z Moravské Ostravy.

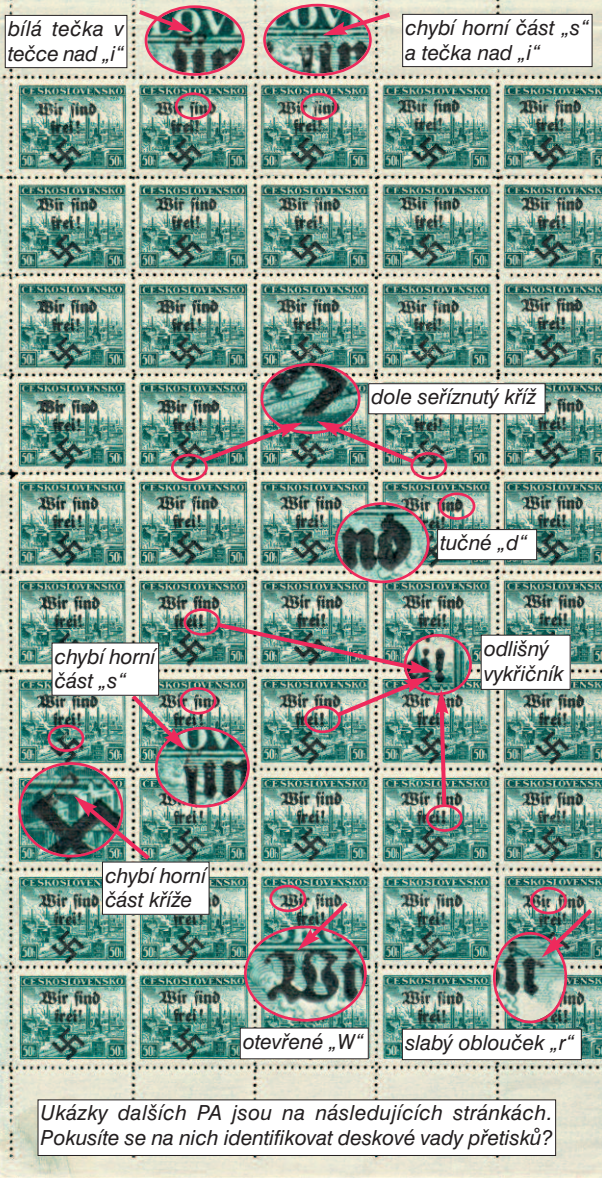
Archy a tiskové desky

Díky celým archům, které se u Rumburského přetisku dochovaly, mohou znalci ale použít i další způsoby zkoumání – například pokusit se zjistit, zda se konkrétní přetisk (pokud se na něm vyskytuje nějaká, alespoň drobná desková vada) nachází na odpovídajícím poli základní známky. Snadněji to jde u známek knihtiskových (novinové a doplňkové), ale pokusit se o to můžeme i u známek ocelotiskových – u řady z nich můžeme zkusit identifikovat polohu rozměrovacího bodu pro moletování, který se leckdy nachází na různých místech okraje jejich obrazu.

S přepážkovými archy souvisí i podoba tiskových desek přetisků. Na základě už zmíněného obsáhlého souboru archů a velkých bloků se domnívám, že přetiskové desky obsahovaly ve většině případů 100 polí a některé dokonce jen 50. Nikdy jsem totiž neviděl kompletní původní 200kusové archy nízkých výplatních hodnot (5 h – 1 Kč), ale vždy jen 100kusové půlarchy vzniklé roztržením archu půdního svisle uprostřed. Pokud tomu tak bylo, byly by tedy tyto „půlarchy“ ve skutečnosti kompletními přepážkovými archy známek s přetiskem. Tuto hypotézu podporuje skutečnost, že všechny tyto 100kusové archy byly přetištěny vždy stejnou deskou, a to i když pocházely z levé nebo pravé poloviny archu původního (měly stejné deskové vady).

Na některých arších s levým okrajem (konkrétně jde o hodnotu 60 h MRŠ) se na tomto okraji nachází ve všech 10 řadách otisk části dalších přetisků, což by mohlo budit dojem, že přetisková deska obsahovala více polí než 100 (například 150 nebo 200). Přeměření vodorovné vzdálenosti mezi přetisky však ukázalo, že tomu tak není – přetisky v archu jsou od sebe vodorovně vzdáleny 7,5 mm, zatímco přetisk na okraji je od přetisku v prvním sloupci vzdálen 9,1 mm. Z toho lze usuzovat, že přetiskování bylo prováděno formou obsahující i více desek (nejspíš dvě).

Jak tomu bylo u archů známek malého formátu na šířku, vyskytujících se v arších 50 a 100kusových (Plzeň), bychom mohli zkusit zjistit srovnáním typických vad na jejich přetiscích – zejména dole seříznutý kříž na ZP 17 a 19 a chybějící levá příčka kříže na ZP 31. Dosavadní prameny u této známky uvádějí pořadí polí 100kusových archů, ale podle mých zjištění byla přetiskována v arších 50kusových (ty původně 100kusové byly roztrženy svisle napůl, přičemž se mi dosud nepodařilo doložit pravou polovinu takových archů, ale jen polovinu levou, nebo celé PA 50kusové). Domnívám se tedy, že pro tuto známku byla zhotovena jediná deska, a to úpravou mezer mezi poli přetisků druhu A.

Deskové vady

Na přetiscích Rumburského vydání lze doložit řadu deskových vad, z nichž jen malou část uvádí dosavadní literatura. Jejich výskyt pak naznačuje, že pro některé hodnoty byly použity stejné přetiskové desky a pro jiné že bylo naopak použito více různých desek.

Ne všechny odlišnosti, které se v přetiscích vyskytují a jsou uvedeny v literatuře, jsou ale skutečnými deskovými vadami – v některých případech jde totiž o tiskové nahodilosti (i opakující se na části nákladu) nebo o projevy opotřebení či znečištění desky.

Jako příklad jsme vyobrazili arch známky 50 h Plzeň – menších deskových vad je na něm dokonce více!

Co říci závěrem? Zkusili jsme vykročit na půdu, které se generace našich předchůdců spíše vyhýbaly. Jak se nám na ní bude dařit ukáže až čas. V každém případě je každý, koho by dnešní téma zajímalo a má k němu co říci, samozřejmě vítán!

Největší mi známý blok hodnoty 3 Kč - jde o 90kusovou část původního archu (bez levého horního vodorovného 10bloku). Jde o jedinečnou příležitost pokusit se na jeho přetiskcích vyhledat deskové vady - proto jsme blok vyobrazili v co největší velikosti a přečnávající pravý horní 10blok jsme rozdělili na pásky a umístili je na pravém okraji.

Deskové vady uvedené v katalogu Michel (viz s. 5) jsme označili šipkou. Nacházejí se zde však i další - zkuste je nalézt?

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

CESKOSLOVENSKO
Wir sind frei!
3 Kč

Kompletní arch dopltní hodnoty 100/50 h, pro vyobrazení rozdělený na dvě poloviny (ve skutečnosti je vcelku).

Jednotlivá pole byla v přetiskové desce namontována nepřesně - nejvíce je to patrné na první řadě, kde jsou na ZP 1-5 namontována mírně šikmo nahoru a na ZP 6-10 šikmo dolů (mimořádně výrazné je to na ZP 10).

postavení kříže:

běžné (190x v PA)

pootočené
do prava
(10x v PA)
- levé kříže
v 10. sloupci

nedotisk ve
druhé nule:

6. sloupec
(ne na všech ZP)

7. sloupec
(na všech ZP)

Na archu se vyskytuje
řada dalších DV.
Zkusíte některé najít?

nápis „Wir“:

standardní

uzavřené W

otevřené W

seřiznuté - 5. sloupec (2 varianty)

Kompletní arch novinové hodnoty 50/7 h, pro vyobrazení rozdělený na dvě poloviny (ve skutečnosti je vcelku).

slabý kříž:

ZP 71

Deskových vad je na tomto PA mnohem víc - zkusíte některé najít?

postavení kříže:

běžné (90x v PA)

pootočené
mírně doprava
(10x v PA) -
v 10. sloupci

zakočení „5“:

standardní, zakončené obloučkem

ZP 1 rozebrané
(„hadí jazyk“)

ZP 97 přerušené
a zploštělé

ZP 99 a 100
přerušené
a špičaté

Odlíšnosti v zakončení „5“ se na PA vyskytuje více, my jsme vyobrazili ty nejvýraznější.